

Чланак примљен 27. августа 2019.
Чланак прихваћен 28. новембра 2019.

Санела Николић *

Универзитет уметности у Београду

Факултет музичке уметности

Одељење комплементарних научно-стручних дисциплина

**Ivana Bašičević Antić, *Trijumf reči u vizuelnoj umetnosti dvadesetog veka.*
Dimitrije Bašičević Mangelos i Marsel Brodars, Beograd: Orion Art, 2018,
345 strana, ISBN 978-86-6389-070-1**

Књигом *Тријумф речи у визуелној уметности двадесетог века. Димитрије Башичевић Мангелос и Марсел Бродарс* (Орион Арт, 2018) Ивана Башичевић Антић, која више од деценије активно и успешно делује у контексту уметности кроз кустоски рад и управљање Фондом Илија & Мангелос, по други пут се представила јавности и као теоретичар визуелне уметности XX века. Након публикације о војвођанском сликару Емерику Фејешу из 2012. године, ауторкино друго монографско издање произашло је из докторске дисертације одбрањене на интердисциплинарним докторским студијама теорије уметности и медија на Универзитету уметности у Београду.

У истраживачки темељно реализованој и обимној студији (331 страна текста и 103 библиографске јединице), Ивана Башичевић Антић је фокусирана на појам и феномен визуелног уметничког дела, те на теоријско предочавање промена које су се у концептуалном, морфолошком и феноменолошком смислу догодиле у XX веку на такав начин да се, како ауторка истиче, крај тог века у пољу визуелних уметности најчешће описује у духу речи Доналда Џада: „Пола, или више од пола најбољих дела, у последњих неколико година нису нити слике, нити скулптуре“ (стр. 9). Главна теза ове студије јесте да су промене које су се дешавале са многобројним иновативним, експерименталним и радикалним праксама авангарди одвеле до тријумфа речи у визуелној уметности средином XX века, те до манифестације специфичног уметничког феномена *word-image*. Књига је организована тако да свако појединачно поглавље и потпоглавље стоји у функцији доказивања ове тезе.

Иако је текст сегментиран у девет поглавља са бројим потпоглављима, издвајају се две велике садржинске целине књиге. У првој целини (поглавља: Уметничко дело у XX веку; Нове форме уметничког дела; Уметнички покрети у XX веку и промена природе уметничког објекта; Слика и текст) исцртана је историјска путања визуелне уметности XX века одабиром и предочавањем оних пракси визуелне уметности које су довеле до феномена *word-image* (*ready made*, футуризам, даде, надреализам, нео даде). Ауторка се, затим, у другој целини књиге бави наслеђем *word-image* у уметности друге

* Ауторкина контакт адреса: saneladnikolic@gmail.com

половине XX века и доводи га у везу са две студије случаја. У питању су опуси сликара Димитрија Башичевића Мангелоса и Марсела Бродарса, као примери визуелних поетика које су проблемски третирале однос између слике и текста и које ауторка најпре проблематизује појединачно, а онда и у компаративном односу (поглавља: Наслеђе феномена *word-image* у уметности друге половине XX века; Студија случаја: Димитрије Башичевић Мангелос; Студија случаја: Марсел Бродарс; Компаративна анализа два уметничка опуса: Бродарс – Мангелос). Иако су у питању сасвим одвојене појаве европске прото-концептуалне уметности, анализом опуса Мангелоса и Бродарса ауторка је показала да постоји низ нивоа на којима њихов уметнички рад, на веома сличне начине, поставља проблеме и даље одговоре на њих. Одабир опуса Димитрија Башичевића Мангелоса и Марсела Бродарса као примера наслеђа феномена *word-image* у уметности друге половине XX века мотивисан је тиме што се у раду оба уметника реализују примери радикалне употребе речи у пољу слике. Ауторка је издвојила и детаљно истражила бројне и, у одређеним случајевима, променљиве компоненте уметничких опуса Мангелоса и Бродарса на такав начин да су поглавља у којима је појединачно представила визије, активности и уметничке реализације ова два уметника структурирана тако да задовољавају све услове једне научне монографске студије. Ова поглавља егзистирају као 'монографије унутар монографије' и и заправо илуструју темељност у истраживачком приступу и вишеслојност објеката и проблема који се налазе у фокусу ове студије.

У методолошком смислу, Башичевић Антић комбинује историјски и теоријски приступ. Историјска оптика реализована је кроз настојање да се обухвати и у историјском току представи развој визуелне уметности од иницијалних авангардних уметничких реализација, кроз прву половину XX века до седамдесетих година XX века када каријере Мангелоса и Бродарса доживљавају свој крај. При томе, као кључни критеријум историјске промене издваја се и прати критика аутономије сликарског медија, односно, еманципација средстава визуелних уметничких медија у смеру све веће афирмацији знака, речи и текста у подручју визуелног уметничког израза који је уобичајено био разумеван посредством концепта слике. Ауторка реализује теоријски приступ као идентификацију, експликацију и расправу о поетичким, естетичким и концептуалним проблемима који су настали као последица радикалне употребе речи у пољу слике у конкретним, појединачним уметничким поетикама. У питању је фокус на истраживање примера концептуалних приступа употреби речи и слике када их уметници користе као инструменте за изношење својих светоназора. У вези са уметничким праксама које разматра и анализира, Ивана Башићевић Антић увиђа и појаву нове парадигме уметника, оних који интенционално излазе из подручја аутономног стварања и заузимају позицију високо образованих субјеката који су информисани о кретањима и у уметности и у ширем друштву. Са те позиције они изводе своје радове као комплексне знаковне системе које неупућени посматрач, са ставом безинтересног естетског доживљаја више не може да разуме као уметност. У таквим случајевима, теоријски рад, попут ове студије, делује као неопходан посредник разумевања, комуникације и даље дисеминације уметности. Заправо, посебна вредност ове студије лежи у томе што Башичевић Антић не представља само резултате

истраживања појединачних уметничких поетика које су на јединствене начине третирали питање односа између слике и текста (Мангелос и Бродерс) него увиђа и истражује и читав скуп ширих, естетичких и теоријских проблема које су такве уметничке манифестације носиле са собом, провоцирајући и иницирајући промене унутар велике модерничке парадигме аутономије уметности и њеног институционалног заступања и разумевања. Тако је у књизи присутна дискусија о дематеријализацији уметничког објекта током XX века, новим облицима уметничких дела, променљивим естетским аспектима, промењеној позицији посматрача, институционалној критици уметности, новој филозофији уметности, развоју херменеутике, увођењу појма 'знака' у тумачење слике, крају миметичког сликарства и концепту 'краја' слике као битним пунктовима целокупне уметности XX века. Наведени проблемски пунктови јесу важни мета кодови за разумевање уметности XX века и посебна вредност ове студије лежи у томе што су они, као такви, теоријски предочени и разумевани у свом узрочно последичном односу.

Тријумф речи у савременој уметности указује се као значајно и релевантна теоријска студија међу не тако бројним домаћим издањима која су оријентисана ка сагледавању визуелне уметности у широком хронолошком луку. Занимљиво је да последња потпоглавља књиге 'затварају кружницу' унутар које се Башичевић Антић бави праксама визуелне уметности – на један начин, као кустоскиња, те на други начин, као теоретичарка. Када разматра концепт 'краја' музеја те институционалну критику Марсела Бордерса, ауторка теоријски третира и своје друго поље деловања – кустоске праксе – и указује да је тријумф речи у визуелној уметности остварио значајне реперкусије и у домену традиционалне институције уметности какав је музеј.

Ова студија је значајна и зато што теоријски оцртава историју оних визуелних уметничких пракси које су се исказивале као критике сликарства као стварања и слике као аутономног естетског објекта. Ивана Башичевић Антић је реализовала један сасвим специфичан пример теоријског сагледавања визуелне уметности XX века, који као једнаке компоненте визуелног уметничког рада третира и слику и реч, указује на еманципацију теоријског и концептуалног у подручју уметничких поетика, те на продор концептуалног у естетско као на доминантни модус или општу тенденцију уметности XX века. Појава текстуалних пракси у визуелним уметностима тумачена је и као последица развоја теорије уметности и медијске еволуције уметничког дела кроз XX век што се све додатно усложнило појавом нових медија. Посебна вредност ове студије је та што је концептуални рад појединих уметника са сликом и текстом доведен у везу са ширим развојем теоријске мисли, конкретно, са 'лингвистичким обртом' и новим теоријским поставкама унутар лингвистике, антропологије и филозофије XX века.

Публиковањем студије *Тријумф речи у визуелној уметности двадесетог века* у едицији са насловом „Преко хуманистике“ издавач Орион Арт је још једном исказао подршку свим оним ауторима који су заинтересовани да заступају тенденције нове хуманистике, те да у контексту домаће савремене теоријске мисли о уметности афирмишу нова филозофска и естетичка решења и остварују дијалог са приступима који су актуелни у ширем светском контексту.